

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
VI Međunarodni naučni skup

danas

SPECIAL
EDUCATION
AND REHABILITATION
today

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
6th International Scientific Conference

*Zbornik radova
Proceeding*

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VI međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 14–16. septembar 2012.

The Sixth International Scientific Conference

**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 14–16, 2012

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2012.
Belgrade, 2012

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova Proceedings

VI međunarodni naučni skup
The Sixth International Scientific Conference
Belgrade, 14–16. 9. 2012.

Izdavač / Publisher:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / for Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:

prof. dr Nenad Glumbić, doc. dr Vesna Vučinić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž / Circulation:

200

ISBN 978-86-6203-037-5

STAVOVI RODITELJA GLUVE DECE O KOHLEARNOJ IMPLANTACIJI¹

Sanja Ostojić, Sanja Đoković, Mina Mikić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Danica Mirić, Snežana Andrić-Filipović
Institut za ORL i MFH KC Srbije, Odsek za audiološku rehabilitaciju

U Srbiji se program kohlearne implantacije gluvih osoba sprovodi deset godina. Do sada je implantirano oko 250 osoba, od toga 90% su deca. Mišljenje o podobnosti kandidata daje multidisciplinarni tim, a konačnu odluku donose roditelji. Preko 90% roditelja gluve dece ima normalan sluh. Primarni cilj im je da njihova deca ovladaju govorom i obuče se za školovanje u redovnim uslovima obrazovanja. Kohlearni implant (KI) je poslednja generacija elektronskog pomagala koje omogućava kvalitetno slušanje tj. realnu osnovu za razvoj verbalne komunikacije.

Cilj rada je ispitivanje stavova roditelja kohlearno implantirane dece o funkcionisanju dece posle KI (komunikacija, edukacija, samostalnost, socijalni odnosi, dobrobit i sreća) i procesu KI (donošenje odluke, proces, efekti).

Podaci su dobijeni Uпитnikom o stavovima roditelja kohlearno implantirane dece (Parent Outcome Questionnaire From Pediatric Cochlear Implantation, Archbold et al., 2002). Podaci su obrađeni metodama demografske statistike, prikazani tabelarno i grefički. Uzorak je činilo 30 ispitanika, roditelja KI dece, na uzrastu 3 do 10 godina, sa najmanje godinu dana slušnog iskustva. Istraživanje je obavljeno na Institutu za ORL i MFH KC Srbije u Beogradu, tokom 2011. i 2012. godine.

Stavovi roditelja u oblasti funkcionisanja deteta pokazuju visoke skorove (opšte funkcionisanje 4,13; socijalni odnosi 4,34; samostalnost 4,14; komunikacija 4,13). U oblasti procesa KI visoki skorovi označavaju nezadovoljstvo i nesigurnost roditelja u ovim oblastima.

Ključne reči: gluvoća, kohlearna implantacija, roditelji, stavovi

UVOD

Ove godine navršava se 10 godina kohlearne implantacije (KI) u Srbiji. Od oko 250 kohlearno implantiranih osoba u Srbiji oko 90% su deca. Selekciju kandidata vrši multidisciplinarni tim, ali konačnu odluku za KI kod dece donose roditelji. Preko 90% roditelja gluve dece ima uredan sluh. Njihov primarni cilj je da deca ovladaju govorom i obuče se za školovanje u redovnim uslovima obrazovanja. KI prema mnogim, do sada objavljenim rezultatima (Cooper, Craddock, Wilson, 2006; Lenards, 1998; Mikić, Arsović, Mirić, Ostojić, 2008; Ostojić, Đoković, Kovačević, Mikić, 2011; Van der Westhuizen, 2007), omogućava vrlo visok kvalitet slušanja koji rezultira razvojem govorno-jezičkih i ukupnih komunikacijskih sposobnosti. KI osobe postižu značajno bolje rezultate u detekciji zvukova, diferencijaciji zvukova i glasova, razumevanju govora i usvajanju apstraktnih pojmova (Ostojić, Đoković, Dimić, Mikić, 2011). Dečija KI podrazumeva finansijske investicije, koje su jednim delom na teretu države, ali i porodice. Obaveza koju roditelji preuzimaju donošenjem odluke o KI je ozbiljna i zahtevna. Ispitivanje efeketa u oblasti razvoja slušanja, govora, komunikacije, itd. nisu pružala kompletnu sliku. *Uпитnik o stavovima roditelja kohlearno implantirane dece (Parent Outcome Questionnaire From Pediatric Cochlear Implantation, Archbold et al., 2002, u okviru NEAP Nottingham Early Assessment Package)* daje sveobuhvatnije podatke. Takav instrument ima ulogu da podrži razvoj

1 Rad iz projekta „Uticaj kohlearne implantacije na edukaciju gluvih i nagluvih“, broj 179055 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

procesa KI što bi vodilo ka većem zadovoljstvu korisnika i porodice. Perspektiva drugih roditelja koji su prošli tu proceduru može mnogo da pomogne u procesu KI. Sem toga, iskustva i komentari roditelja koji imaju iskustva sa KI značajni su za stručnjake koji se bave ovom oblašću. Podaci koji se nalaze u upitniku ne daju informacije samo o funkcionisanju deteta posle KI, već i o perspektivama za usavršavanje celog procesa. Roditelji kroz ovakav upitnik imaju priliku da komentarišu različite situacije: škola, svakodnevni život, različite socijalne situacije itd. Na taj način dobijamo kompletnije informacije od onih iz pojedinačnih izvora ili situacija (Nunes, Pretzlik, Ilicak, 2004).

CILJ

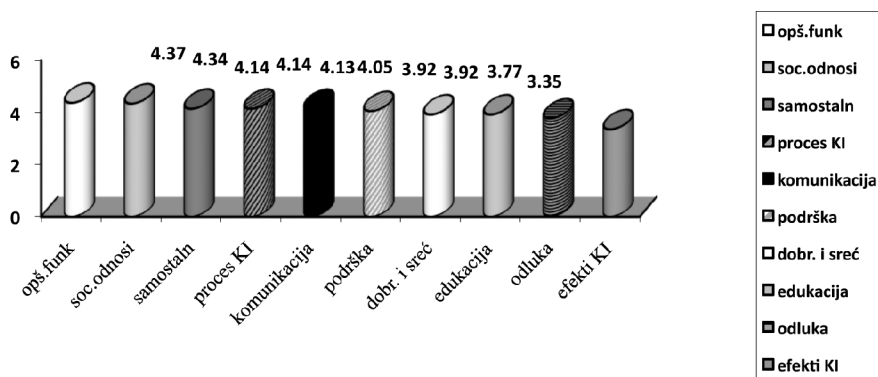
Cilj rada je ispitivanje stavova roditelja kohlearno implantirane dece o funkcionisanju deteta posle KI (komunikacija, opšte funkcionisanje, samostalnost, dobrobit i sreća, socijalni odnosi, edukacija) i procesu KI (efekti implantacije, odluka o implantaciji i nivo podrške). Prema jednoj od mnogih definicija, stav je tendencija da se reaguje, pozitivno ili negativno, na određene osobe, situacije ili objekte (Morgan, 1956, prema Rot-u, 2006).

MATERIJAL I METOD

Uzorak u radu činilo je 30 roditelja kohlearno implantirane dece. Deca su uzrasta od 3 do 10 godina, 15 dečaka i 15 devojčica, prosečnih intelektualnih sposobnosti, sa najmanje godinu dana slušnog iskustva preko KI. Procena globalnog statusa dece sa KI vršena je na osnovu podataka prikupljenih iz dosijea pacijenata.

Podaci su dobijeni *Upitnikom o stavovima roditelja kohlearno implantirane dece (Parent Outcome Questionnaire From Pediatric Cochlear Implantation, Archbold et al., 2002)*. Namenjen je roditeljima dece do 10 god. starosti koja imaju slušno iskustvo sa KI najmanje godinu dana. Upitnik se sastoji od deset skala (74 pitanja) podeljenih u dve grupe: a) detetovo funkcionisanje (komunikacija, opšte funkcionisanje, samopouzdanje, dobrobit i sreća, društveni odnosi, edukacija) i b) proces implantacije (proces, efekti, odluka i podrška detetu). Za svaku izjavu u skali procene roditelji su ocenjivali odgovore sa: 1. Potpuno se slažem; 2. Slažem se; 3. Neodlučan/a sam; 4. Ne slažem se; 5. Uopšte se ne slažem. Istraživanje je obavljeno na Institutu za ORL i MFH KC Srbije u Beogradu, tokom 2011. i 2012. godine.

REZULTATI I DISKUSIJA

Grafikon 1 – Prosečni skorovi za ispitivane oblasti

Najviše ocene roditelji daju za stavke unutar subskala opšte funkcionisanje i socijalni odnosi. Prosečna ocena u ovim oblastima je statistički značajno viša kada se uporedi sa prosečnim ocenama za ostale procenjivane oblasti koje se odnose na dete (rezultati t testa za zavisne uzorke prikazani su u Tabeli 1). Po visini prosečne ocene, slede tvrdnje koje ispituju samostalnost deteta i njegovu uspešnost u komunikaciji. Visina prosečnih ocena ukazuje na pozitivnu sliku funkcionisanja deteta u navedenim oblastima i značajno je viša od ocena koje roditelji daju za oblasti *Dobrobit i sreća* i *Edukacija*. Iako roditelji izražavaju najmanje slaganje sa tvrdnjama koje se odnose na opšte stanje dobrobiti i zadovoljstvo procesom obrazovanja deteta (kada se uporede sa ocenama za ostale oblasti), prosečne ocene za ove oblasti su i dalje zadovoljavajuće visoke.

Visok skor u oblasti procesa KI ukazuje na negativan stav roditelja u vezi ove oblasti. Tumači se potrebom roditelja za boljom informisanošću tokom procesa KI (Wilson, Dorman, 2008). Proces donošenja odluke i period preoperativnih ispitivanja i analiza, roditelji opisuju kao najteži i visoko stresan. Visok skor u oblasti podrške označava nivo podrške koji je, prema mišljenju roditelja, potreban deci. Sa smanjenjem ovog skora dolazi do umanjenje potrebe za podrškom, što ukazuje na bolje snalaženje u okolini i bolje funkcionisanje.

Tabela 1 – Rezultati t testa za zavisne uzorke – poređenje prosečnih ocena u oblastima vezanim za funkcionisanje deteta

	Opšte funkcionisanje	Samostalnost	Dobrobit	Socijalni odnosi	Edukacija
Komunikacija	t(29)= -2,470 sig.= 0,020	t(29)= -0,082 sig.=0,935	t(29)= 1,952 sig.=0,061	t(29)= -2,449 sig.= 0,021	t(29)= 2,247 sig.= 0,032
Opšte funkcionisanje		t(29)= 3,327 sig.= 0,002	t(29)= 4,205 sig.= 0,000	t(29)= 0,315 sig.= 0,755	t(29)= 4,788 sig.= 0,000
Samostalnost			t(29)= 2,167 sig.= 0,039	t(29)= -2,570 sig.= 0,016	t(29)= 2,354 sig.= 0,026
Dobrobit				t(29)= -4,828 sig.= 0,000	t(29)= -0,043 sig.= 0,966
Socijalni odnosi					t(29)= 4,554 sig.= 0,000

*t- vrednost u zatamnjenim poljima

Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna razlika u skorovima između *Opšteg funkcionisanja* i *Socijalnih odnosa* i drugih ispitivanih oblasti: *Komunikacija*, *Samostalnost*, *Dobrobit i sreća* i *Edukacija*. Uprkos zabeleženim statističkim razlikama u prosečnim ocenama, rezultati korelacione analize pokazuju da su ocene roditelja u različitim oblastima statistički značajno povezane.

ZAKLJUČAK

KI obezbeđuje vrhunski kvalitet stimulacije gluvim osobama (Tyler, Parkinson, Wilson, 2004). Jedan od načina za procenu efekata KI je ispitivanje stavova roditelja kohlearno implantirane dece (Mikić, Arsović, Ostojić, Mirić, 2006). U odnosu na zemlje u okruženju (Profant, Jakubikova, 2011), koje su počele sa procesom KI ranije od Srbije, naši dosadašnji rezultati su dobri (3,8/mil. stanovnika). Najviše ocene roditelji daju za stavke unutar subskala *Opšte funkcionisanje* i *Socijalni odnosi*. Prema rezultatima, stavovi roditelja pokazuju da postoji statistički značajno bolje opšte funkcionisanje deteta i poboljšanje u socijalnim odnosima u odnosu na komunikaciju, edukaciju, dobrobit i sreću i samostalnost. Proces donošenja odluke i period preoperativnih ispitivanja i analiza, roditelji opisuju kao najteži i visoko stresan.

LITERATURA

1. Archbold, S., Lutman, M., Gregory, S., O'Neil, C., & Nikolopoulos, T. P. (2002). Parents and their deaf child: Three years after cochlear implantation. *Deafness and Education International*, 4, 12–40.
2. Cooper, R. H., Craddock L. C., & Wilson, B. S. (2006). Cochlear Implants (a practical guide), *Speech Processing Strategies*, p. 20–63.
3. Lenards, T. (1998). Cochlear Implants: selection criteria and shifting borders, *Acta oto-rhino-laryngologica* 52, 183-199.
4. Mikić, B., Arsović, N., Ostojić, S., & Mirić, D. (2006). Parents expentations and satisfactions in pediatric cochlear implantation, *8th European Symposium Pediatric Cochlear Implantation*, Abstracts, FP 207, p. 115.
5. Mikić, B., Arsović, N., Mirić, D., & Ostojić S. (2008). Assessment Of auditory development during first two years by Littlears Questionnaire, *Verbal Communication Disorders, prevention, detection, treatment*, Institut of Experimental Phonetics and Speech Pathology; Patras, P.A.L.O. Hellenic Organisation of Hearing Speech Therapy and Communication, p. 199–209.
6. Nunes, T., Pretzlik, U., & Ilicak, S. (2004). Validation of a Parent Outcome Questionnaire, From Pediatric Cochlear Implantation, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10:4, downloaded from <http://jdsde.oxfordjournalc.org/>
7. Ostojić, S., Đoković, S., Kovačević, T., Mikić, M. (2011). Priprema kandidata za kohlearnu implantaciju, *Specijalna edukacija i rehabilitacija danas, Zbornik radova*, 415–424.
8. Ostojić, S., Đoković, S., Dimić, N., & Mikić, B., (2011). Kohlearni implantat – razvoj govora i jezika kod gluve i nagluve dece posle implantacije, *Vojnosanitetski pregled*, 68 (4), 349–352.
9. Profant, J., Jakubikova, J. (2011). Hearing screening in Slovak Republic, *Journal of Hearing Science*, Abstracts of 10th European Federation of Audiology Societes (EFAS) Congress, Warsaw, Poland, str. 18.
10. Rot, N. (2006). *Osnovi socijalne psihologije*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
11. Tyler, R., Parkinson, A., Wilson, B., et al. (2004). Patients utilizing a hearing aid and a cochlear implant: Speech perception and localization, *Ear Hear*, 23, 98–105.
12. Van der Westhuizen, L., Van Dijk, C. (2007). Auditory functioning with cochlear implants of bimodal amplification, *Journal of Communcation Disorders*, 54, 90–104.
13. Wilson, B. S., Dorman, F. M. (2008). Cochlear implants: Current designs and future possibilities, *Journal of Rehabilitation Research and Development*, 5, 695–730.

COCHLEAR IMPLANTATION OF DEAF CHILDREN – PARENTS EXPECTATIONS

Sanja Ostojić, Sanja Đoković, Mima Mikić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Danica Mirić, Snežana Andrić-Filipović
Clinical Center of Serbia, Institute for ENT-HNS, Audiology Rehabilitation Department

Cochlear implantation (CI) has existed in Serbia for the last ten years. There are c. 250 people with implantations and about 90% of them are children. The final decision is made by parents after multidisciplinary team assessment. During the selection of candidates for pediatric cochlear implantation we have frequently met the parents with insufficient information on cochlear implant potential or technical features.

The aim of study is to examine parental expectations of outcomes after pediatric cochlear implantation regarding to decision, prospectives, procedure, support, socialization etc. Examination was done using The Parent Outcome Questionnaire From Pediatric Cochlear Implantation (Archbold et al., 2002). The data were obtained from the parents of 30 CI children, aged 3 to 10.

There are two aspects for analyzing data: children functioning after CI and process of CI. According to the data obtained from this study following statements depict their positive attitude about cochlear implantation: they have a positive attitude about child functioning (general functioning 4.13; social relationship 4.34; selfreliance 4.14; communication 4.13). The children hear better after CI; CI enables communication at a distance, better communication, improved motivation for communication with hearing people, improved independence and safety and better aspects of future education. The negative parents' attitude was related to: fears and concerns about surgery and postoperative course, cost of cochlear implant and maintenance, concerns about children's health etc.

Key words: *deaf children, cochlear implantation, parents, expectations*